

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»

Збірник матеріалів

**V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(6 листопада 2025 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5
6 листопада 2025 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2025 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол №5 від 30.10.2025).

Рецензенти:

Листопад О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»;

Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки, Одеський державний університет внутрішніх справ.

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів V Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (6 листопада 2025 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2025. Вип. V. 284 с.

ISBN: 978-617-7768-55-4

Організаційний комітет:

Богуш А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);

Сторож В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);

Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);

Булгакова О. Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;

Тубичко Ю. О. – старший викладач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології.

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

ronment in preschool institutions.....	196
<i>Tubychko Y. O. Peculiarities of communicative speech development of elder preschool children with moderate mental delay.....</i>	<i>202</i>

Розділ IV. Професійні якості майбутніх фахівців дошкільних закладів

<i>Бабчук О. Г., Гонка В. В. Психологічне благополуччя особистості: сучасні підходи та методи його розвитку.....</i>	<i>210</i>
<i>Бабчук М. І., Гевчук В. Г. Роль індивідуально-особистісних особливостей у становленні комунікативної толерантності.....</i>	<i>215</i>
<i>Бабчук М. І., Войнаровська Л. М. Психологічні особливості прояву нарцисизму особистості.....</i>	<i>221</i>
<i>Демко Н. О. Проблема булінгу: психологічні, когнітивні та соціальні наслідки.....</i>	<i>226</i>
<i>Бабчук М. І., Моспаненко С. В. Психологічні чинники віктимної поведінки.....</i>	<i>232</i>
<i>Кавиліна Г. К. Розвиток адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.....</i>	<i>237</i>
<i>Бабчук М. І., Самборик С. Г. Теоретичне осмислення феномену міжособистісних відносин у психології.....</i>	<i>243</i>
<i>Бабчук М. І., Стоянова А. А. Психологічні наслідки професійного стресу педагога: феномен фрустрації....</i>	<i>248</i>
<i>Бабчук М. І., Рябченко А. В. Психологічні особливості образу тіла особистості.....</i>	<i>253</i>
<i>Babchuk M. I., Shlyakhtina O. V. Women's self-realization in the context of gender inequality: the psychological dimension.....</i>	<i>258</i>
<i>Гришук М. С. Психологічні особливості становлення агресивності в підлітковому періоді.....</i>	<i>264</i>
<i>Дудаш М. Е. Емоційний інтелект як чинник особистісного розвитку та професійної самореалізації.....</i>	<i>268</i>
<i>Комарницька І. В. Психологічні аспекти готовності до саморозвитку та особистісних змін.....</i>	<i>273</i>
<i>Мач Р. М. Роль музики у процесі емоційної саморегуляції.....</i>	<i>278</i>

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

Магістрантка С. В. Моспаненко
Наук. кер. док. філос. (PhD), ст. викл. М. І. Бабчук

Психологічні чинники віктимної поведінки в підлітковому віці мають складну структуру і проявляються через взаємодію низки особистісних якостей та внутрішніх механізмів, які формуються на межі біологічної перебудови організму та інтенсивної соціалізації [1, 2]. Перш за все, мова йде про емоційну незрілість, яка проявляється в труднощах контролю афектів, імпульсивності, низькій стресостійкості, схильності до афективних спалахів [5]. Це ускладнює адаптацію до вимог оточення та підвищує ймовірність стати жертвою. І. І. Гуменюк підкреслює, що емоційна нестійкість у поєднанні з недостатньою рефлексією створює умови для формування віктимності в поведінці підлітків [6].

Вирішальну роль у формуванні віктимної поведінки в підлітковому віці відіграють психологічні чинники, які проявляються на рівні особистісного функціонування [1]. Одним з ключових є емоційна незрілість, яка виражається в труднощах контролю емоційних реакцій, схильності до імпульсивних дій, надмірній вразливості до критики та соціальних подразників [5]. Підлітки з такими характеристиками часто не здатні адекватно оцінювати наслідки своїх дій, швидко переходять від стану внутрішнього напруження до агресії або, навпаки, до пасивного уникнення конфліктів. Це знижує рівень адаптації до соціальних викликів і підвищує ймовірність потрапляння в ситуації, коли вони можуть стати жертвами психологічного, фізичного або інформаційного насильства [4, 9].

Іншим важливим фактором є нестабільна або занижена самооцінка, яка часто спостерігається в підлітковому

віці внаслідок незавершеності процесу самоідентифікації та формування «Я-концепції» [2, 7]. Самооцінка у цей період зазнає значних коливань, оскільки підліток ще не має стійкого уявлення про власні можливості, риси та соціальну цінність. Вона формується переважно під впливом зовнішніх оцінок — думки батьків, учителів, однолітків, а також соціальних стандартів, нав'язаних медіа.

За відсутності підтримки, прийняття та позитивного зворотного зв'язку з боку значущих дорослих або групи однолітків, підліток часто прагне отримати схвалення за будь-яку ціну, навіть якщо це пов'язано з поступками власним переконанням, втратою автономії чи порушенням особистих меж. Потреба бути прийнятим і “побаченим” іншими стає домінантним мотивом поведінки, що може призводити до залежності від зовнішньої оцінки.

У таких умовах формується залежний тип самооцінки, який ґрунтується не на внутрішньому відчутті власної цінності, а на реакціях оточення. Це робить підлітка особливо вразливим до соціальних маніпуляцій, тиску, емоційного або символічного насильства, оскільки будь-яке відхилення від очікувань значущих осіб сприймається ним як загроза власній ідентичності.

Дослідження показують, що підлітки із заниженою самооцінкою схильні частіше погоджуватися з несправедливими вимогами, терпимо ставитися до приниження, уникати конфліктів і не звертатися по допомогу навіть у ситуаціях небезпеки.

Така позиція сприяє закріпленню віктимної поведінки, оскільки вони не сприймають себе як суб'єктів, здатних впливати на ситуацію чи захищати власні інтереси. Нестабільна самооцінка є не лише внутрішнім психологічним феноменом, а й соціально зумовленим ризиковим фактором віктимізації, який посилюється дефіцитом емоційної підтримки, прийняття й довіри у значущому оточенні [2, 7].

Не менш важливим фактором є підвищена сугестив-

ність – психологічна схильність підкорятися зовнішньому впливу, особливо з боку референтної групи [8]. У період, коли підлітки активно формують свою соціальну ідентичність, вони часто виявляють готовність пристосовуватися до поведінкових моделей, які практикують інші члени групи, навіть якщо ці моделі є ризикованими або деструктивними. Саме тому підлітки часто копіюють поведінкові моделі, які формують віктимну позицію – приймають агресію без опору, мовчки терплять приниження і не звертаються по допомогу [9].

Серед психологічних детермінант віктимної поведінки варто також відзначити відсутність навичок асертивної комунікації – вміння конструктивно заявляти про свої потреби, відмовляти та відстоювати власну позицію, не порушуючи кордонів інших [3]. У поєднанні з емоційною імпульсивністю це призводить до того, що підліток не може ефективно вирішувати міжособистісні конфлікти та опиняється в ситуаціях підвищеної вразливості [5]. Психологічні чинники віктимної поведінки не тільки визначають загальну спрямованість поведінкових реакцій підлітка, а й задають тон його сприйняттю себе як «потенційної жертви» у складних соціальних ситуаціях [6].

Поряд із психологічними факторами на формування віктимної поведінки в підлітковому віці значний вплив мають соціальні та контекстуальні чинники, які формують умови життя дитини [4]. Одним із таких факторів є стиль сімейного виховання. Недостатній емоційний контакт з батьками, суворий або, навпаки, надмірно опікунський підхід сприяють розвитку у дитини почуття безпорадності, незахищеності або залежності [3, 7]. У таких умовах підлітки часто сприймають насильство як норму взаємодії, особливо якщо вони були свідками насильства в сім'ї, і переносять цей досвід у свої стосунки з однолітками та дорослими [9].

Важливим соціальним контекстом є шкільне середовище, яке слугує місцем вторинної соціалізації підлітків

[2]. Тотальна спрямованість шкільного процесу на академічну успішність та контроль зазвичай витісняє індивідуальні потреби учнів, що може провокувати розвиток внутрішньої напруги, конфліктів та формування негативного ставлення до системи освіти в цілому [1]. За відсутності ефективних механізмів запобігання булінгу в класі зростає ризик віктимізації учнів, які не мають високого соціального статусу або відрізняються від інших.

Іншим важливим фактором є рівень соціально-економічної забезпеченості сім'ї. Підлітки з малозабезпечених сімей часто не мають доступу до якісної освіти, медичного обслуговування, культурних ресурсів, що посилює їхню соціальну ізоляцію [3]. Водночас, саме в таких умовах часто культивується толерантність до агресії, конфліктів та насильницьких форм вирішення проблем [9]. У поєднанні з відсутністю соціальних навичок це створює модель поведінки, в якій віктимізація є не випадковістю, а закономірністю [4].

Засоби масової інформації та соціальні мережі також відіграють значну роль, не лише інформуючи, але й моделюючи поведінку [8]. Підлітки, які споживають контент з високим рівнем агресії, сексуалізації та ієрархічних форм спілкування, поступово вчаться сприймати такі стратегії як соціально прийнятні. Це призводить до викривленого уявлення про норму, коли роль «жертви» стає частиною соціального сценарію [9]. Особливо небезпечним є вплив блогерів та медійних особистостей, які можуть романтизувати або естетизувати деструктивну поведінку.

Не можна ігнорувати вплив гендерних та культурних стереотипів [2, 4]. Дівчаток вчать бути толерантними, мовчазними та поступливими, що формує готовність терпіти незручності або навіть насильство. Хлопчикам, у свою чергу, прищеплюються образи сили, агресії та неприйняття слабкості, що унеможливорює звернення по допомогу та створює ризик вторинної віктимізації [7, 9].

Таким чином, віктимна поведінка в підлітковому віці є складним багатофакторним явищем, у якому взаємодіють внутрішні психологічні риси та зовнішні соціальні умови розвитку. На формування таких моделей впливають не лише особистісні характеристики – рівень самооцінки, емоційна регуляція, комунікативні навички, – а й соціальне середовище: сім'я, школа, група однолітків, медійний простір.

Тому ефективна профілактика віктимної поведінки вимагає комплексного підходу, який поєднує психодіагностику, психопросвіту і соціально-педагогічну підтримку. Психолог має виявляти вразливі аспекти особистості, водночас зміцнюючи її адаптаційні та рефлексивні ресурси. Важливо також аналізувати міжособистісні взаємини, визначати ризикові соціальні зв'язки й створювати безпечне комунікативне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В. Й. Психологія девіантної поведінки. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 320 с.
2. Савчин М. В. Психологія розвитку особистості. Київ: Академвидав, 2017. 304 с.
3. Корольчук М. С., & Крайнюк, В. М. Психологічна безпека особистості: теорія і практика. Київ: Кондор, 2019. 280 с.
4. Чепелева Н. В. Віктимна поведінка як психологічна проблема. *Проблеми сучасної психології*, 2020, №2, С. 112–120.
5. Бондаревська Е. В. Емоційна зрілість і психологічна вразливість підлітків. *Психологічні перспективи*, 2021, № 38, С. 65–74.
6. Гуменюк І. І. Психологічні чинники формування віктимної поведінки у підлітковому віці. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Психологія, 2019, Т. 24, № 3, С. 47–54.
7. Еріксон Е. Дитинство і суспільство. Київ: Основи, 2019. 420 с.

8. Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1986. 617 p.

9. Garbarino J., & de Lara, E. And Words Can Hurt Forever: How to Protect Adolescents from Bullying, Harassment, and Emotional Violence. New York: Free Press, 2002. 240 p.

РОЗВИТОК АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗДО

К. пед. н., доц. Г. К. Кавиліна

Сучасне суспільство потребує особистостей, які здатні свідомо визначати свій власний шлях, розкривати власні можливості та проявляти творчий підхід. Однією з ключових складових особистісного розвитку є формування свідомості про себе, зокрема адекватної самооцінки. Цей процес починається ще у дошкільному віці, і саме на його розвитку акцентується увага в сучасних системах виховання у закладах дошкільної освіти. Особливу вагу має період старшого дошкільного віку, коли вже спостерігається початок свідомого контролю дитиною своєї поведінки та діяльності. Зростаючий натиск сучасного суспільства на індивіда вимагає від дітей вміння ефективно самовизначатися, адаптуватися та розкривати свій потенціал. В старшому дошкільному віці формуються основні особистісні риси, і адекватна самооцінка стає однією з ключових складових успішного розвитку. Важливо розуміти, як самооцінка формується та впливає на психологічний комфорт та успішність дітей. Дослідження в цьому напрямку дозволить виявити оптимальні методи та стратегії для розвитку адекватної самооцінки в умовах закладу дошкільної освіти (ЗДО).

О. Кононко відзначає, що саморегуляція полягає у контролі за поведінкою та активностями дітей, що включає

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5

6 листопада 2025 року

Виготовлено з готового оригінал-макету
Технічне редагування матеріалів збірника – О.І. Кисельова.

Підписано до друку 03.11.2025 р. Папір офсетний. Формат 60×90/16.
Гарнітура «Times New Roman». Ум.-друк. арк. 17,8.
Тираж 300 прим. Зам. № 37.

Видавництво ТОВ «Лерадрук»
Свідоцтво ДК № 2645 від 11.10.2006 р.
м. Роздільна, вул. Європейська, 44.
E-mail: leradruk@gmail.com